

Finding the Equivalents and Identifying the Components of Supportive Behavior in Promoting Life Satisfaction Based on Islamic Sources

Mahmood Hasani-Shoorgin , Mohammad Reza Ahmadi

Department of Psychology, Imam Khomeini Institute of Qom, Qom, Iran.

*Correspondence should be addressed to Mr. Mahmood Hasani-Shoorgin; Email: m.hasani.5506@gmail.com

Article Info

Received: Dec 19, 2022

Received in revised form:

Jan 11, 2023

Accepted: Mar 6, 2023

Available Online: Dec 22, 2023

Keywords:

Finding equivalents

Islamic sources

Life satisfaction

Supportive behavior

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i4.36879>

Abstract

Background and Objective: Supportive behavior is one of the basic branches in social psychology that affects other dimensions. This research aims to identify the components of supportive behavior in Islamic sources.

Methods: The current research involved content analysis. The study examined the concepts, principles, perspectives, beliefs, and all the mentioned elements within the framework of a text. In the first stage, the relevant concepts were collected, and in the second stage, the meanings and definitions of each of these concepts were identified through dictionaries, terminological books, and Islamic sources. The authors reported no conflict of interests in the present study.

Results: The findings show that among the words related to supportive behavior in religious sources, there are some equivalents. Also, components such as having self-worth, not being afraid of poverty, believing in the return of actions to oneself and non-attachment on the material world can be considered for supportive behavior with a religious approach in improving life satisfaction.

Conclusion: The more supportive behavior a person has, the higher the degree of realization of the components in them. Therefore, you should try to decorate the mentioned components as much as possible in human society.

Please cite this article as: Hasani-Shoorgin M, Ahmadi MR. Finding the Equivalents and Identifying the Components of Supportive Behavior in Promoting Life Satisfaction Based on Islamic Sources. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(4):119-133. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i4.36879>

Summary

Background and Objective

"Satisfaction with life" is a stable and inclusive concept that reflects the general feeling and opinion of the people of a society towards the world in which they live. It is a reflection of the balance between a person's wishes and his current situation (1). Life satisfaction is a psychological-social phenomenon that has various dimensions (2). In fact, it reflects how much basic needs are met and how much other goals are attainable (3). While for people who live in less advanced conditions, satisfaction with basic needs is more important (4).

The feeling of well-being or satisfaction with life is defined as a positive feeling and a feeling of general satisfaction with life, which includes oneself and others in different areas of family, job, etc (5). For this reason, Chow Henry has

conducted many studies in the field of life satisfaction and the factors affecting it (5). One of the factors that can play an important role in improving "satisfaction with life" is "supportive behavior". Supportive behavior is a behavior that is done with the intention of helping others just for the sake of altruism (6) and benevolence and not to achieve a specific benefit (7).

In the Islamic sources, it is constantly emphasized that in the Islamic society, the bond between people is fraternal. According to Imam Sadiq (peace be upon him): "The believer is the brother of the believer, like the body of the one who yearns for something" (18). The believer is the brother of the believer, like a body that when one part of it hurts, the other parts also feel painful. And their souls are also from one soul, and indeed the believer's soul is connected to God's spirit more than the connection of the rays of the sun". Islam considers the best person to be the one who benefits the people the most: "Khiro

Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat

(i.e., Research on Religion & Health)

Vol. 9, No. 4, Winter 2023

This work is distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

nas-e man intfa bah nasa", the best of people is the one who benefits the people (1).

Researches with a religious approach have been written in the field of supportive behavior, and some important researches are mentioned. Hosni investigated "supportive behavior and its methods from the perspective of the Quran" and sought to identify the supportive behavior and its cognitive, emotional and behavioral methods from the perspective of the Quran. Based on the results of this study, the Quran has provided a lot of descriptive material in this regard, but the concept of supportive behavior from the point of view of the Quran should be considered with a practical and practical attitude (19).

Methods

The method used in the present study is linguistic semantics and content analysis. Linguistic semantics method was used to find the conceptual equivalent of supportive behavior and extract components from Islamic sources. Content analysis method was used in order to analyze the components of supportive behavior in Islamic sources in the sentences found in dictionaries, idioms and Islamic texts (Quran and Hadith).

Results

The purpose of this research was to reach the components of supportive behavior and to find the answer to the question 'what is the equivalent concept of supportive behavior in Islamic sources?' In order to identify the equivalent lexical and idiomatic meaning of supportive behavior in religious sources, synonyms of this structure were searched in dictionaries and terminological dictionaries and commentaries and hadith and moral books. These concepts were prepared in a table and the completed form was given to the experts in religious sciences and psychology to determine the semantic affinity of these components with supportive behavior. The degree of semantic affinity of the selected equivalents and components was determined with the expressions "high" (score 4), relatively high (score 3), to some extent (score 2), very little (score 1), and the components of supportive behavior were extracted based on Islamic sources and sent to 10 experts in religious sciences and psychology.

The components that the researcher obtained based on the evidence of the above religious propositions in order to extract the components of supportive behavior include dignity, belief in the return of action to oneself, no fear of poverty, non-attachment to the world (asceticism).

Conclusion

Based on the question addressed in the present study, the equivalents of supportive behavior in Islamic sources were confirmed from the perspective of ten experts in psychology and religion. The term supportive behavior is related to such words as solving others' problems, altruism, peace of mind, relationship with the relatives, joining together, assistance to the oppressed, benevolence, assisting the distressed, fulfilling the needs of the believer, giving gifts, reconciliation, spending, charity, generosity, being a trustee, enjoining good and forbidding the evil, endowing, visiting the patients, lending money, taking care of the orphans and lending. The conceptualization of supportive behavior towards linguistic and terminological elements can be observed in Islamic sources. In light of the second research question, after finding the equivalent term for supportive behavior in Islamic sources, it was determined that in the conceptualization of supportive behavior, the components of self-worth, belief in the return of action to oneself, not being afraid of poverty, and detachment from the material world were identified and confirmed by experts.

Acknowledgements

According to the authors of the article, this research is obtained from a research project entitled "Designing a Supportive Behavior Training Package for Improving Life Satisfaction Based on Islamic Sources" which was approved by the Research Ethics Committee of the Imam Khomeini Research Institute (RA) and the University of Islamic Education. The researchers would like to express their gratitude to the Research Vice-Chancellor of Qom University of Medical Sciences and Imam Khomeini Scientific Research Institute (RA) and all those who helped them in this study.

Funding

According to the authors of the article, this research was not sponsored and was implemented at the authors' personal expense.

Conflict of interest

The authors did not report any conflict of interests in this study.

Authors' contribution

Writing the article: first author; extracting and verifying the information related to the discussion and collaboration in the research: second and third authors.

معرفة وتحديد عناصر السلوك الداعم في رفع مستوى الرضا من الحياة إستناداً على المصادر الإسلامية

محمود حسني شورغين*، محمدرضا أحمددي^{id}

قسم علم النفس، معهد الإمام الخميني، قم، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى السيد محمود حسني شورغين؛ البريد الإلكتروني: m.hasani.5506@gmail.com

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: يُعد السلوك الداعم أحد الأفرع الأساسية في علم النفس الاجتماعي الذي يؤثر على الأبعاد المختلفة بشقيها الفردي والاجتماعي. تسعى هذه الدراسة أن تسلط الضوء على مكونات وعناصر السلوك الداعم في المصادر الإسلامية. كما أن سؤال البحث يتعلق بوجهة نظر القرآن والروايات الإسلامية تجاه مكونات السلوك الداعم.

منهجية البحث: اعتمدت الدراسة منهج تحليل المحتوى، إذ قمنا من خلال هذا المنهج بتحليل المفاهيم، والمبادئ، والآراء، والعقائد، وجميع الأجزاء والمكونات المطروحة في نص معين. وفي المرحلة الأولى قمنا بجمع المفاهيم ذات الصلة بالبحث، وفي المرحلة الثانية، بحثنا عن المعنى والتعريف لكل من هذه المفاهيم وتناولنا معاجم اللغة، وكتب المصطلحات والمفاهيم، والمصادر الإسلامية. فإن مؤلفي البحث لم يذكروا إلى تضارب في المصالح.

المعطيات: أظهرت النتائج أنه يوجد من بين المفردات المتصلة بالسلوك الداعم في المصادر الدينية، بعض ما يعادلها من مصطلحات في علم السلوك الداعم؛ توصلت الدراسة إلى أن بعض السلوكيات مثل كرامة النفس، وعدم التخوف من الفقر، والإيمان بعودة نتائج الأعمال إلى صاحبها وعدم التعلق بالدنيا كلها سلوكيات داعمة ذات توجه ديني، يمكنها رفع مستوى الرضا من الحياة.

الاستنتاج: كلما ازدادت السلوكيات الداعمة لدى الفرد وعمل على أساسها، فإن مستوى الرضا من الحياة سوف يرتفع عنده وتمكّنه هذه السلوكيات من تحسين أداءه السلوكي. إذن يجب أن يسعى الإنسان إلى نيل هذه السلوكيات وتعزيزها في المجتمع البشري.

معلومات المادة

الوصول: ٢٤ جمادى الأولى ١٤٤٤
وصول النص النهائي: ١٨ جمادى الثاني ١٤٤٤
القبول: ١٣ شعبان ١٤٤٤
النشر الإلكتروني: ٨ جمادى الثاني ١٤٤٥

الكلمات الرئيسية:

الرضا من الحياة
السلوك الداعم
المرادف
المصادر الإسلامية

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Hasani-Shoorgin M, Ahmadi MR. Finding the Equivalents and Identifying the Components of Supportive Behavior in Promoting Life Satisfaction Based on Islamic Sources. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(4):119-133. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i4.36879>

معادل‌یابی و شناسایی مؤلفه‌های رفتار حمایتی در ارتقای رضایت از زندگی بر اساس منابع اسلامی

محمود حسنی شورغین*^{id}، محمدرضا احمدی^{id}

گروه روان‌شناسی، مؤسسه امام خمینی قم، قم، ایران.

*مکاتبات خطاب به آقای محمود حسنی شورغین؛ رایانامه: m.hasani.5506@gmail.com

اطلاعات مقاله

دریافت: ۲۸ آذر ۱۴۰۱

دریافت متن نهایی: ۲۱ دی ۱۴۰۱

پذیرش: ۱۵ اسفند ۱۴۰۱

نشر الکترونیکی: ۱ دی ۱۴۰۲

چکیده

سابقه و هدف: رفتار حمایتی یکی از شاخه‌های اساسی در روان‌شناسی اجتماعی است که بر ابعاد دیگر تأثیر می‌گذارد. هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های رفتار حمایتی در منابع اسلامی بوده است. پرسش این پژوهش این است که مؤلفه‌های رفتار حمایتی از دیدگاه قرآن و روایات کدام است؟

روش کار: پژوهش حاضر از نوع تحلیل محتوا است که به کمک این روش مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و تمامی اجزای مطرح‌شده در قالب یک متن بررسی شد. در مرحله نخست، مفاهیم مرتبط گردآوری و در مرحله دوم، معنا و تعریف هر یک از این مفاهیم از لغتنامه‌ها و کتب اصطلاح‌شناسی و منابع اسلامی مشخص شد. مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد که از میان واژه‌های مرتبط با رفتار حمایتی در منابع دینی، معادل‌هایی برای رفتار حمایتی وجود دارد؛ همچنین، می‌توان مؤلفه‌هایی از جمله داشتن کرامت نفس، نترسیدن از فقر، باور به بازگشت عمل به‌سوی خود و در پرتو وابسته‌نبودن به دنیا را برای رفتار حمایتی با رویکرد دینی در ارتقای رضایت از زندگی لحاظ کرد.

نتیجه‌گیری: انسان هر چه بیشتر از رفتار حمایتی برخوردار باشد میزان تحقق مؤلفه‌ها در وی بیشتر است. بنابراین، باید کوشید در جامعه انسان‌ها هر چه بیشتر به مؤلفه‌های یادشده آراسته شوند.

واژگان کلیدی:

رضایت از زندگی

رفتار حمایتی

معادل‌یابی

منابع اسلامی

استناد مقاله به این صورت است:

Hasani-Shoorgin M, Ahmadi MR. Finding the Equivalents and Identifying the Components of Supportive Behavior in Promoting Life Satisfaction Based on Islamic Sources. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2023;9(4):119-133. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i4.36879>

مقدمه

بهبودی یا رضایت از زندگی یکی از ویژگی‌های مهم روانی است که فرد واجد سلامت باید از آن برخوردار باشد (۲). رضایت از زندگی پدیده‌ای روان‌شناختی - اجتماعی است که ابعاد گوناگونی دارد (۳). درحقیقت، رضایت از زندگی این مسائل را منعکس می‌کند که تا چه اندازه نیازهای اساسی برآورده شده و تا چه اندازه سایر اهداف، اهداف قابل‌دسترسی

رضایت از زندگی مفهومی پایدار و فراگیر است که احساس و نظر کلی مردم یک جامعه را نسبت به جهانی که در آن زندگی می‌کنند، منعکس می‌کند. رضایت از زندگی بازتاب توازن بین آرزوهای شخص و وضعیت فعلی او است (۱). احساس

بنابراین، روابط اجتماعی باید بر پایه دوستی و برادری بنا شود. از این رو، مفهوم رفتار حمایتی را در منابع اسلامی می‌توان با مفاهیمی همچون مؤاخات (سوره حجرات، آیه ۱۰) (۱۳)، مواسات^۲ (۱۴-۱۷)، تنفیس و و تفرج عن المکروب (۱۸)، همکاری و تعاون، احسان، اعانه مظلوم، تواصل، تعاطف، انفاق و صلۀ رحم بررسی نمود (۸).

در منابع اسلامی پیوسته تأکید می‌شود که در جامعه اسلامی پیوند بین افراد برادرانه است که از صادقانه‌ترین و عمیق‌ترین پیوندها است و آنان به منزله یک پیکرند؛ به گونه‌ای که اگر عضوی صدمه ببیند و به رنجی مبتلا شود، دیگران نیز از آن رنج می‌برند. امام صادق (ع) می‌فرماید: «المؤمن أخ المؤمن کالجسد الواحد إن اشتکی شیئاً منه وجد ألم ذلك فی سائر جسده»، «مؤمن برادر مؤمن است، مانند یک پیکری که هر گاه عضوی از آن دردمند شود، اعضای دیگر هم احساس درد کنند و روح‌های آنها نیز از یک روح است و همانا روح مؤمن پیوستگی‌اش به روح خدا از پیوستگی پرتو خورشید به خورشید بیشتر است» (۱۸). اسلام بهترین انسان را کسی می‌داند که بیشتر به مردم نفع برساند: «حیرُ الناسِ من انتفع به الناسِ»، «بهترین مردم کسی است که مردم از او بهره‌مند شوند» (۱). با نگاهی به پژوهش‌هایی با رویکرد دینی در زمینه رفتار حمایتی به چند پژوهش مهم می‌توان اشاره کرد. حسینی در پژوهش خود رفتار حمایتی و شیوه‌های آن را از منظر قرآن بررسی کرده و به دنبال شناسایی رفتار حمایتی و شیوه‌های شناختی، عاطفی و رفتاری آن از منظر قرآن بوده و نشان داده است که قرآن در این باب مطالب توصیفی فراوانی ارائه کرده است؛ لیکن مفهوم رفتار حمایتی را از دیدگاه قرآن باید با نگرش کاربردی و عملی ملاحظه کرد (۱۹). امروزه تحقیقات نسبتاً گسترده در زمینه رفتار حمایتی از نوع بررسی رابطه دو یا چندمتغیری که یک متغیر آن رفتار حمایتی است یا سنخ‌شناسی رفتار حمایتی، صورت گرفته است مانند رابطه رفتار حمایتی مدیران با تعهد حرفه‌ای و سازمانی معلمان (۲۰). شکوری در پژوهشی با عنوان رفتار حمایتی و دلایل بروز آن، ماهیت رفتار حمایتی، عوامل و انگیزه‌ها را با استفاده از روش میدانی در شش استان کشور بررسی کرده است (۱۲).

است؛ درحالی که درباره افرادی که در شرایط کمتر پیشرفته زندگی می‌کنند، به ارضای نیازهای اساسی بیشتر توجه می‌شود (۴). احساس بهزیستی یا رضایت از زندگی اصطلاحاً احساس مثبت و رضامندی عمومی از زندگی که شامل خود و دیگران در حوزه‌های مختلف اعم از خانواده و شغل است، تعریف شده است (۵). چاو هنری^۱ به همین دلیل مطالعات بسیاری در زمینه رضایت از زندگی و عوامل مؤثر بر آن انجام داده است (۵). یکی از عواملی که می‌تواند نقش مهمی در ارتقای رضایت از زندگی داشته باشد رفتار حمایتی است. رفتار حمایتی رفتاری است که به قصد کمک‌کردن به دیگران صرفاً به دلیل نوع دوستی (۶) و خیرخواهی و نه به منظور رسیدن به منفعت خاصی انجام می‌شود (۷). اصطلاحی که در بیشتر کتب روان‌شناسی برای کمک‌کردن و فایده‌رساندن به دیگران استفاده شده، عبارت است از رفتار اجتماع‌مدار یا جامعه‌پسند (۸) و رفتار یاری‌رسان (۹) که به این صورت تعریف شده‌اند: هر نوع اقدامی که قصدش سودرساندن به دیگران است نه سودرساندن به خود (۹). در برخی تعاریف رفتار حمایتی با صراحت گفته شده است که در رفتار حمایتی نباید رسیدن به منفعت و سودی خاص مد نظر باشد. علت افزودن این قید به تعریف بدین منظور بوده است که بر اهمیت مؤلفه قصد و نیت تأکید شود و این تأکید به نوعی ناظر بر منشأ رفتار حمایتی است که به نظر روان‌شناسان اجتماعی از نوع دوستی، برادری و خیرخواهی انسان‌ها نشئت می‌گیرد (۱۰). رفتارهایی مثل کمک‌کردن، دلداری‌دادن و همکاری‌کردن نمونه‌هایی از رفتار حمایتی است (۱۱). شکوری رفتار حمایتی را این‌گونه تعریف کرده است: نوع خاصی از کنش اجتماعی یا مشارکتی هستند که با دغدغه خاطر برای دیگران همراه‌اند و غالباً آگاهانه و داوطلبانه‌اند. در این کنش‌ها موضوع حرکت از نیت و قصد رفتاری به یک رفتار عینی، محور اساسی است (۱۲). از آنجاکه رفتار حمایتی نوع دوستی، حمایت اجتماعی، رفتار اجتماع‌مدار یا جامعه‌پسند و رفتار یاری‌رسان مترادف و از لحاظ معنایی نزدیک به هم هستند، می‌توان مؤلفه‌هایی از جمله همدلی، خودمحوری کم، منبع مهار درونی، مسئولیت اجتماعی و باور به عدالت جهانی را بیان نمود (۹). منابع اسلامی به جلب توجه افراد به رفتار حمایتی و ایجاد حساسیت نسبت به مشکلات دیگران نگاه ویژه‌ای دارد (۷).

رفتار اجتماعی در نگاه اسلام رفتاری تعریف می‌شود که کنش متقابل افراد جامعه بر اساس مبانی اسلامی است.

^۱ Chow Henry

^۲ امام صادق (ع): «تَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِمُؤَاخَاتِ إِخْوَانِكُمْ»؛ «تقرب جوئید به خدا به هم‌دردی با برادرانتان». همچنین امام علی (ع) می‌فرماید: «مِنْ كَثْرَاتِ الدُّنُوبِ الْعِظَامِ إِعَانَةُ الْمَلْهُوفِ وَ التَّنْفِيسُ عَنِ الْمَكْرُوبِ»؛ «از کفارات (سبب‌های آموزش) گناهان بزرگ دادرسی ستم‌دیده و شادان‌موندن غمگین است».

کند و آن را تعریف و تحلیل نماید. با توجه به این اهداف، سؤالات اساسی زیر مطرح است:

الف) معادل مفهوم رفتار حمایتی در منابع اسلامی چیست؟
ب) مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده رفتار حمایتی در منابع اسلامی کدام است؟

روش کار

روش این پژوهش معناشناسی زبانی و تحلیل محتوا است. برای یافتن معادل مفهومی رفتار حمایتی از روش زبانی و برای استخراج مؤلفه‌ها از منابع اسلامی از روش معناشناسی استفاده شد. این روش که برای فهم معنا در مطالعات زبانی به کار می‌رود، بر دو شیوه تحلیل مؤلفه‌ای و معناشناسی ساخت‌گرا استوار است (۲۴). به‌منظور تحلیل مؤلفه‌های رفتار حمایتی در منابع اسلامی در جملات موجود در کتب لغت، اصطلاح و متون اسلامی (قرآن و حدیث) از روش تحلیل محتوا استفاده شد. این روش شامل تحلیل محتوای یک سخنرانی، پیام، مقاله، عقاید، احساسات و نظرها است. به کمک این روش مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و تمامی اجزای مطرح‌شده در قالب یک متن بررسی می‌شود (۲۵). با توجه به نظر سرمد و همکاران (۲۶) تحلیل داده‌ها نیز در سه بخش انجام شد: الف) تلخیص داده‌ها، ب) عرضه داده‌ها و ج) نتیجه‌گیری.

بر پایه این روش معناشناسی زبانی و تحلیل محتوا، از مفاهیم مرتبط با رفتار حمایتی از منابع اسلامی در چند مرحله استفاده شد. در مرحله نخست، مفاهیم مرتبط گردآوری شد. برای نمونه مفاهیم اغاثه‌المهلوف، ایثار، صلۀ رحم، تواصل، اعانه‌المظلوم، احسان، تنفیس و تفرج عن المکروب، قضاء حاجه المؤمن، هبه، اصلاح ذات‌البین، انفاق، صدقه، سخاوت، امانت‌داری، امر به معروف و نهی از منکر، وقف، عیادت مریض، قرض، توجه به ایتم و عاریه، که به نظر می‌آمد با مفهوم رفتار حمایتی مرتبط هستند، گردآوری شد. در مرحله دوم، معنا و تعریف هر یک از این مفاهیم از لغتنامه‌ها و کتب اصطلاح‌شناسی و منابع اسلامی مشخص شد. در مرحله سوم، مفاهیم گردآوری‌شده در معرض نظر کارشناسان قرار گرفت تا در مقیاسی از ۱ تا ۴ نظر خود را درباره میزان قرابت معنایی واژگان گردآوری‌شده با رفتار حمایتی بیان کنند. پس از انتخاب واژه معادل رفتار حمایتی در منابع اسلامی، مؤلفه‌های واژه منتخب از منابع دینی (قرآن و حدیث) استخراج شد و در اختیار کارشناسان علوم حوزوی و روان‌شناسی قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا نظر خود را

برای پیگیری تحقیقاتی که درباره رفتار حمایتی در منابع اسلامی است، باید سراغ موضوعاتی چون ایثار، انفاق، فداکاری و بخشش رفت (۸). پژوهش‌هایی که در زمینه ایثار صورت گرفته، عبارت است از: انواع ایثار و پیامدهای ترک آن در جامعه با استناد به متون دینی (۲۱)؛ بررسی ایثار در سیره نبوی و مقام ایثارگران (۲۲) و تحلیل عناصر معنایی واژه اخلاقی ایثار در قرآن کریم (۱۳). درباره بخشش نیز پژوهش‌هایی صورت گرفته است؛ از جمله بررسی بخشش از دیدگاه روان‌شناسی و قرآن کریم و نقش بخشش در پایداری زندگی اجتماعی (۲۳). به‌طور کلی در منابع اسلامی از جمله الکافی، بحارالانوار و من لایحضره الفقیه باب‌های بسیاری وجود دارد که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به رفتارهای حمایتی توجه کرده است که از جمله می‌توان به این باب‌ها اشاره کرد: باب عشرت (زندگی)، باب حقوق‌الاکوان (حقوق برداران دینی)، صلۀ رحم، عیادت مریض، انفاق، مواسات (همدلی و برادری)، رسیدگی به حال غریب و دور از وطن، توجه خاص به همسر و فرزندان و توجه خاص به سالمندان. با توجه به اینکه بخش مهمی از مطالعات واژگانی هر سازه روان‌شناختی را مفهوم‌شناسی تشکیل می‌دهد، بای فرایند مفهوم‌شناسی را به واسطه استخراج نشانگرها و ابعاد مفهوم عرضه کرده است که به‌وسیله واژگان بیان می‌شود (۱۱). در پژوهش‌های انجام‌شده با رویکرد دینی، تلاش‌های خوبی صورت گرفته و مفهوم‌شناسی و معادل‌یابی بر اساس منابع دینی انجام شده است؛ ولی معادل‌یابی مبتنی بر نظرسنجی از کارشناسان صورت نگرفته است. همچنین در پژوهش‌های پیشین به بررسی مؤلفه‌ها پرداخته شده؛ ولی به بررسی مؤلفه‌های رفتار حمایتی با نگاه به منابع اسلامی به‌طور کامل پرداخته نشده است. همچنین، آموزه‌های تربیتی در متن دین ابزاری مطمئن برای تربیتی شایسته از انسان است و شناخت این آموزه‌ها و نظام‌بخشی به آنها از امور لازم است. اگر رفتار حمایتی با رویکرد اسلامی توصیف، تبیین و بررسی شود، متولیان امور تربیتی و فرهنگی به‌ویژه آموزش و پرورش و مبلغان دینی حوزه‌های علمیه در تصمیم‌گیری‌ها و مخاطب‌شناسی از این توصیف و تبیین‌ها استفاده خواهند کرد. بنابراین، هدف پژوهش حاضر این بوده است که ابتدا با مفهوم‌پژوهی واژگان، معادل‌های نزدیک به رفتار حمایتی را از منابع دینی استخراج کند و در ادامه بر اساس نظر یازده کارشناس دینی مؤلفه‌های رفتار حمایتی در منابع اسلامی شناسایی و معادل‌یابی شود و در نهایت مؤلفه‌های رفتار حمایتی با رویکرد اسلامی را مشخص

تعداد متخصصان ارزیابی‌کننده سؤال باشد، باید از آزمون کنار گذاشته شوند (۲۷).

تعداد متخصصانی که به گویه نمره ۳ و ۴ داده‌اند.

$$CVI = \frac{\text{تعداد کل متخصصان}}{\text{تعداد کل متخصصان}}$$

حداقل مقدار قابل قبول برای شاخص روایی محتوا برابر با ۰/۷۹ است و اگر این شاخص گویه‌ای کمتر از ۰/۷۹ باشد آن گویه باید حذف شود (۲۸).

یافته‌ها

هدف این پژوهش دستیابی به مؤلفه‌های رفتار حمایتی و یافتن پاسخ این سؤال بود که مفهوم معادل رفتار حمایتی در منابع اسلامی چیست؟ برای شناسایی معادل معنای لغوی و اصطلاحی رفتار حمایتی در منابع دینی واژگان مترادف این سازه در فرهنگ‌های لغت و اصطلاح‌شناسی و کتب تفسیری، حدیثی و اخلاقی جست‌وجو شد. همچنین واژگان مترادفی که در پژوهش حسینی (۱۹) استخراج شد، ملاحظه شد. یازده واژه مؤاخات، مواسات، اغاثه‌الملهوف، تنفیس و تفرج عن المکروب، قضاء حاجه المؤمن، احسان، اعانه مظلوم، تواصل، تعاطف و صلۀ رحم شناسایی شد. برای اطمینان بیشتر درباره تعیین معادل مفهومی متناسب برای رفتار حمایتی در منابع اسلامی، تعاریف لغوی و مستندات لازم برای معادل‌های پیشنهادی و مؤلفه‌های آن در اختیار کارشناسان (۱۰ نفر با تخصص در حوزه معارف اسلامی و روان‌شناسی) قرار گرفت که در جدول شماره ۱ قابل مشاهده است.

این مفاهیم در یک جدول تهیه شد و فرم تکمیل شده به کارشناسان علوم دینی و روان‌شناسی داده شد تا میزان قرابت معنایی این مؤلفه‌ها را با رفتار حمایتی مشخص کنند. میزان قرابت معنایی معادل‌ها و مؤلفه‌های انتخاب شده با عبارت‌های زیاد (نمره ۴)، نسبتاً زیاد (نمره ۳)، تا حدی (نمره ۲) و خیلی کم (نمره ۱) تعیین شد و مؤلفه‌های رفتار حمایتی بر اساس منابع اسلامی استخراج و برای ۱۰ کارشناس علوم حوزوی و روان‌شناسی ارسال شد. مؤلفه‌هایی که پژوهشگر مبتنی بر شواهد گزاره‌های دینی فوق به‌منظور استخراج مؤلفه‌های رفتار حمایتی به دست آورده، عبارت است از: کرامت، باور به بازگشت عمل به‌سوی خود، نرسیدن از فقر و نداشتن وابستگی به دنیا (زهد).

درباره روایی محتوایی مؤلفه‌ها مشخص نمایند. جامعه آماری این مرحله از پژوهش افرادی بودند که هم در روان‌شناسی هم در متون دینی کارشناس بودند (تمامی کارشناسان از استادان و اعضای هیئت علمی گروه روان‌شناسی مؤسسه علمی پژوهشی امام خمینی (ره) بودند). نمونه‌گیری نیز به شکل غیرتصادفی انجام گرفت. برای گردآوری داده‌ها از فرم نظرخواهی استفاده شد: (۱) فرم نظرخواهی مربوط به مفهوم‌شناسی رفتار حمایتی در منابع اسلامی؛ و (۲) فرم درجه‌بندی نظر کارشناسان برای روایی محتوایی مؤلفه‌های رفتار حمایتی. از مشخصه‌های آمار توصیفی برای تحلیل داده‌ها و بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گروه‌ها و تعیین دو ضریب نسبی روایی محتوا^۱ و شاخص روایی محتوا^۲ بهره گرفته شد و از روش تحلیل محتوا و معناشناسی زبانی برای تحلیل کیفی مفاهیم اسلامی و روان‌شناسی استفاده شد.

الف) نسبت روایی محتوایی

لاوشه^۳ شاخص نسبت روایی محتوایی را در سال ۱۹۷۵ طراحی کرده است. جهت محاسبه این شاخص از نظرات کارشناسان متخصص در زمینه محتوای آزمون موردنظر استفاده می‌شود و با توضیح اهداف آزمون برای آنان و ارائه تعاریف عملیاتی مربوط به محتوای سؤالات به آنان، از افراد خواسته می‌شود تا هر یک از سؤالات را بر اساس طیف سه‌بخشی لیکرت «گویه ضروری است»، «گویه مفید است ولی ضروری نیست» و «گویه ضرورتی ندارد» طبقه‌بندی کنند. سپس بر اساس فرمول زیر نسبت روایی محتوایی محاسبه می‌شود:

$$CVR = \frac{\text{تعداد کل} - \text{تعداد متخصصانی که گزینه ضروری را انتخاب کرده‌اند}}{\text{تعداد کل}}$$

بر اساس تعداد متخصصانی که سؤالات را ارزیابی کرده‌اند (ده نفر از متخصصان حوزوی‌ای که مباحث روان‌شناسی را به اتمام رسانده بودند و مدرک کارشناسی ارشد و دکتری گرفته بودند)، حداقل مقدار نسبت روایی محتوای قابل قبول باید بر اساس فرمول باشد. موضوعاتی که مقدار نسبت روایی محتوای محاسبه شده برای آنها کمتر از میزان موردنظر با توجه به

^۱) Content validity index (CVR)

^۲) Content validity ratio (CVI)

^۳) Lawshe.

جدول (۱) واژگان معادل رفتار حمايتى در منابع دينى

نام مفهوم	تعريف لغوى
مواخات	مواخات مترادف با واژه محافظه است (۲۹). نوع ارتباط با رفتار حمايتى: داوطلبانه، هدف يارى گرى، انگيزه اعم از نوع دوستى و خودمهورى است.
مواسات	مواسات شريك و سهيم كردن در زندگى و روزى است (۳۰).
اغاثة الملهوف	اغاثة به معنای كمك كردن و يارى رساندن هنگام سختى است (۳۱). الملهوف: كسى كه به او ظلم شده است يا مظلومى كه طلب كمك مى كند (۳۲، ۳۳)؛ بنا بر اين اغاثة الملهوف يارى رساندن به مظلوم است.
تنفيس و تفرج عن المكروب	التنفيس: مثلاً وقتى گفته مى شود «نفس عنه كرهه» يعنى گره و مشكل او باز شد (۲۹). التفرج: كشف شدن و زایل شدن؛ مثلاً غم يا مشكل كشف و زایل شد (۳۴).
قضاء حاجه المؤمن	قضاء حاجه به معنای الاسعاف است. الاسعاف به معنای يارى كردن و نزديك كردن است (۳۰، ۳۵). بنا بر اين، قضاء حاجه المؤمن يعنى رساندن مؤمن به حاجتش.

جدول (۲) مؤلفه‌ها و مستندات رفتار حمايتى

مؤلفه‌ها	مستندات	توضیحات	میزان مطابقت مؤلفه و ضروری بودن			
			بسیار زیاد	زیاد	بسیار کم	تا حدودی اصلاً
			۴۴	۳۳	۲۲	۱۱

احسان به عنوان يکى از رفتارهاى حمايتى از رفتارهاى افراد کريم و صلۀ رحم ثمره کرم شمرده شده است و صفت جود که مترادف با سخاوت است، ناشى از کرم افراد است. جود و بخشش با طبيعت و سرشت انسان با کرامت آميخته شده است و انساني که کرامت دارد، رفتار حمايتى از او سر خواهد زد.

«الْكَرِيمُ يَغْفُو مَعَ التُّدْرَةِ وَ يَغْدُلُ فِى [مَع] الْإِمْرَةِ وَ يَكْفُؤُ إِسَاءَتَهُ وَ يَبْدُلُ إِحْسَانَهُ» (۳۶)، «الْكَرِيمُ مَنْ بَدَّلَ إِحْسَانَهُ» (۳۶)، «فِرَّةُ الْكَرَمِ صَلَّةُ الرَّحْمِ» (۳۶)، «الْجُودُ مِنْ كَرَمِ الطَّبِيعَةِ» (۳۷).

کرامت

كسى كه اطمینان داشته باشد خداوند عالم و ناظر بر اعمال او است، این اطمینان فرد را از اعمال قبیح باز می‌دارد و در جهت اعمال نیک سوق می‌دهد. از طرفی در موارد متعددی که خداوند امر به انجام رفتارهای حمايتى کرده است، در نهايت افراد را توجه مى دهد که خداوند عالم و ناظر بر اعمال است. پس اگر فردى علم به ناظر بودن خداوند داشته باشد به سوى رفتارهاى حمايتى سوق داده مى شود و هر كسى كه اطمینان پیدا کند هر آنچه انجام مى دهد براى خودش خواهد بود از نيکى‌هاى خود به مردم دريغ نخواهد کرد. از طرف ديگر، برخى از رفتارهاى حمايتى از مصاديق نيکى به مردم شمرده شده است مانند صدقه، صلۀ رحم و نيکى به ايتام و در انفاق تصريح شده است که هر آنچه انفاق مى کند براى خودش مى ماند.

«الَّذِينَ إِذَا مَكَتَاهُمْ فِى الْاَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الرِّكَاةَ وَ آمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» (سورة حج، آية ۴۱) (۱۳). «قال من علم أن الله يراه و يسمع ما يقول و يعلم ما يعمل من خير أو شر فيحزن ذلك عن القبيح من الأعمال فذلك الذى حاف مقام ربه و نهي النفس عن الهوى» (۳۸). «يسأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِللَّذِينَ وَالِافْرِيقِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ» (سورة بقره، آية ۲۱۵) (۱۳)، «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا» (سورة نساء، آية ۵۸) (۱۳)، «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ» (سورة توبه، آية ۱۰۳) (۱۳).

باور به بازگشت عمل به سوى جود

«قُلْ لَوْ أَنُّمَّ تَمَلِكُونَ خِزْيَانِ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَنُورًا» (سوره اسراء، آیه ۱۰۰) (۱۳)، «قال: لو كانت الأموال بيد الناس لما أعطوا الناس شيئا مخافة الفقر» (۳۹). «هَأَنتُمْ هَؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِمَّنْ لَكُمْ مِنْ يَبْخُلْ وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنِ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْعَلِيُّ وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ» (سوره محمد، آیه ۳۸) (۱۳)، «كَلِمَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لثَلَاثَةٌ أَمِيرًا وَ قَارِبًا وَ دَا تَرَوُّو مِنْ الْمَالِ... تَقُولُ لِلْعَلِيِّ يَا مَنْ وَهَبَ اللَّهُ لَهُ دُنْيَا كَثِيرَةً وَاسِعَةً فَيَضَا وَ سَأَلَهُ الْفَقِيرُ الْيَسِيرَ قَرْضًا فَأَتَى إِلَّا بِجُحْلٍ فَتَزَدَرُدُهُ» (۱)، «و الفرح و ضده الحزن و الألفة و ضدها الفرقة و السخاء و ضده البخل» (۳۸).

انفاق یکی از رفتارهای حمایتی است که ترک آن از سوی برخی افراد ریشه در ویژگی منفی ترس از فقر دارد. ترک برخی از رفتارهای حمایتی مانند انفاق، زکات، خمس و قرض دادن ریشه در وجود ویژگی منفی بخل در جهت جلوگیری از فقر دارد و از طرفی تصریح شده که سخاوت رفتاری حمایتی و ضد بخل است.

اشتیاق و طمع به دنیا اصل و ریشه هر عمل شری است. از سوی دیگر، بدترین اعمال که از سوی بدترین انسان‌ها انجام می‌شود، معتقد به امانت‌داری نبودن، خیانت کردن و علیه مظلوم کمک کردن شمرده شده است. در مقابل، زهد کلید تمام خوبی‌ها در دنیا دانسته شده است. وابسته‌نبودن به دنیا موجب کوتاهی آرزوها، شکرگزاری و ورع خواهد شد. بنابراین، کسی که این نشانه‌ها را داشته باشد رفتار حمایتی انجام خواهد داد.

«جَعَلَ الْخَيْرَ كَلْفَةً فِي نَيْتٍ، وَ جَعَلَ مِفْتَاحَهُ الرَّهْدَ فِي الدُّنْيَا» (۱۸). «قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع يَقُولُ الرَّهْدُ فِي الدُّنْيَا قَضْرُ الْأَمَلِ وَ شُكْرُ كُلِّ نِعْمَةٍ وَ الْوَرَعُ عَنْ كُلِّدَيْشِقٍ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ» (۱۸). «فَإِنَّ الرَّهْدَ فِي الدُّنْيَا رَاخَةٌ أَلْبَدَنِ وَ الرَّحْمَةُ فِيهِ تُورِثُ الْهَمَّ وَ الْحُزْنَ» (۳۵).

روایی محتوایی مؤلفه‌های رفتار حمایتی با رویکرد اسلامی

پولیت و بک^۱ اظهار می‌دارند که در شاخص روایی محتوا کمیته مورد نیاز سه کارشناس و بیشینه مورد نیاز ده نفر است. بدین منظور و برای افزایش اعتبار یافته‌ها، ده کارشناس بررسی روایی محتوایی مؤلفه‌های مفهومی رفتار حمایتی اسلامی را انجام دادند تا مشخص شود که مستندات ارائه‌شده درباره مؤلفه‌ها تا چه حد معتبر است. شاخص روایی محتوا برای تمامی مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۸۰ بود. این میزان شاخص روایی محتوایی برای تمامی مؤلفه‌ها نشان‌دهنده این است که استخراج و استنباط مؤلفه‌های مفهومی رفتار حمایتی بر اساس منابع اسلامی با توجه به داوری کارشناسان این موضوع، معتبر است. با توجه به نظر کارشناسان، وجود چهار مؤلفه در رفتار حمایتی و ارتباط مستندات قرآنی و روایی مؤلفه‌ها تأیید شد. برای افزایش اعتبار یافته‌ها، ده کارشناس روایی محتوایی مؤلفه‌های مفهومی رفتار حمایتی را بررسی کردند تا مشخص

شود مستندات ارائه‌شده درباره مؤلفه‌ها و سازوکارهای آن تا چه حد معتبر است. همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، شاخص روایی محتوا برای تمامی مؤلفه‌ها و سازوکارها بالاتر از ۰/۸۰ بود.

این پژوهش با موضوع معادل‌یابی و شناسایی مؤلفه‌های رفتار حمایتی در ارتقای رضایت از زندگی بر اساس منابع اسلامی تدوین شده است. ویژگی‌های بسته شامل مؤلفه‌هایی از جمله کرامت، باور به بازگشت عمل به سوی خود، نترسیدن از فقر و وابستگی نداشتن به دنیا (زهد) است. طبق مفهوم‌شناسی صورت‌گرفته، رفتار حمایتی رفتار و صفتی است که متشکل از مؤلفه‌های شناختی، هیجانی و رفتاری بر اساس مؤلفه‌های چهارگانه است و بروز آن به این کیفیت است که وقتی رفتاری به قصد منفعت‌رساندن به دیگران صرفاً به دلیل نوع دوستی انجام می‌گیرد، هرچند برای خود عامل سود و منفعت یا انتظار نفعی نداشته باشد، موجب رضایت از زندگی حمایت‌کننده خواهد شد.

۲-۱- کرامت نفس

^۱ Polit and Beck

روان‌شناسی

بر خلاف منابع اسلامی، مفهوم کرامت نفس و عزت نفس در روان‌شناسی یکسان است و چنین تعریف شده است: احساس ارزشمندی درونی و احترام‌گذاشتن به خویش، ارتباط صادقانه با خود و حقیقت‌گویی و توانایی در دوست‌داشتن و عشق ورزیدن به همه و بالاخره داشتن تصویر ذهنی خوب از خود و سازگاری با جهان هستی و در کل امنیت معنوی و تفاهم با آنچه که هستیم (۴۳). با بررسی گزاره‌های اسلامی روشن شد که عواملی مانند طاعت الله، قناعت، عفو که سبب اصلاح شود و کظم غیظ (۴۴) در تحقق و تقویت مؤلفه رفتار حمایتی نقش دارند.

در دی‌اس‌ام-۵ عزت نفس پایین یک اختلال معرفی نشده است اما عامل بسیار مهمی در بروز بسیاری از اختلالات روانی است. با تحقیق در گزاره‌های روان‌شناسی روشن شد که عوامل مؤثر بر عزت نفس عبارت است از: سبک تربیتی غیرمقتدرانه، ویژگی‌های شخصیتی مثل خودکم‌بینی، بدبینی، کمال‌گرایی، انتقاد زیاد، انتساب‌های مرتبط با پیشرفت، تجربیات منفی در کودکی مثل تجاوز و تنبیه شدید و در برخی از دست دادن شغل و شکست عشقی که البته اینها نسبی هستند (۴۳).

۲-۲- باور به بازگشت عمل به سوی خود

یکی از مؤلفه‌هایی که در برانگیخته‌شدن رفتار حمایتی در انسان نقش مهمی ایفا می‌کند باور به بازگشت عمل به سوی خود است. این نظام و قاعده دنیا است که هر عمل و خدمتی یا به عبارت دیگر، هر رفتار حمایتی عکس‌عملی در پی خواهد داشت. کسانی که زودتر از دیگران به رفتار حمایتی مبادرت می‌ورزیدند، قویاً معتقد بودند که پاداش اعمال خوب در دنیا داده می‌شود و امداد و کمک‌رسانی از این نظر برای آنان در بردارنده نفع است و آن را وظیفه خود می‌دانستند و اینکه انسان‌ها در همین دنیا مکافات اعمال خویش را می‌بینند و به چیزی که مستحق آن هستند می‌رسند (۸). خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «إِنْ أَحْسَنْتُمْ أُحْسِنْتُمْ لَأَنْفُسِكُمْ وَ إِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا» (۱۳). «اگر نیکی کنید به خود نیکی کرده‌اید و اگر بدی کنید به خود بدی کرده‌اید». این یک سنت همیشگی است؛ نیکی‌ها و بدی‌ها سرانجام به خود انسان بازمی‌گردد؛ هر ضربه‌ای که انسان می‌زند بر پیکر خویش زده است و هر خدمتی (رفتار حمایتی) که به دیگری می‌کند درحقیقت به خود کرده است. هر یک از احسان و اسائه شما مختص به خود شما است، بدون اینکه به دیگران چیزی از آن بچسبد و این خود سنت جاریه خدا است که اثر و تبعه عمل هر کسی را

این مؤلفه را می‌توان با عباراتی مثل محترم‌شمردن خود، احساس خودارزش‌دهی و عزت نفس مطرح نمود. برای اینکه روشن گردد چگونه این مفهوم از مؤلفه‌های سازه رفتار حمایتی است، لازم است مفهوم‌شناسی دقیقی صورت گیرد و انواع و ابعاد آن بررسی گردد.

کرامت بالقوه انسان، که از آن به کرامت ذاتی یاد می‌شود، از آیات الهی قابل برداشت است. در سوره اسراء تکریم خداوند از بنی‌آدم و برتری آنان بر بسیاری از مخلوقات مطرح می‌شود: «فرزندان آدم را حقیقتاً گرامی داشتیم و آنان را در خشکی و دریا برنشانندیم و از چیزهای پاک به ایشان روزی دادیم و بر بسیاری از آفریده‌های خود آنان را به‌گونه‌ای برجسته برتری دادیم» (۱۳). کرامت انسان به برخورداری از تقوا و اخلاق عظیم است. امیر مؤمنان (ع) فرمودند «هر که خود را بزرگوار دید، شهوت‌هایش در دیده‌ی وی خوار گردید» (۱۶).

۲-۱-۱- تعریف کرامت نفس در لغت و اصطلاح دینی و روان‌شناسی

واژه کرامت از ریشه کرم گرفته شده است. مؤلف التحقیق بعد از بیان نظرات لغت‌شناسان نوشته است اصل در ماده کرم چیزی است که در مقابل پستی (هوان) قرار دارد؛ همان‌طور که عزت در مقابل ذلت قرار دارد؛ با این تفاوت که در مفهوم عزت برتری‌طلبی (بر دیگری) مطرح است؛ اما در مفهوم اکرام سخن از برتری‌طلبی بیرونی نیست؛ در نتیجه کرامت را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: عزت و برتری‌طلبی در خود شیء (۴۰). در آیات و روایات نیز کرامت در مقابل اهانت (خواری درونی) قرار گرفته است؛ مانند: «وَمَنْ يَهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرَمٍ» (۱۳). در این آیه اهانت در مقابل اکرام قرار گرفته است و آن دو در یک موضوع جمع نمی‌شود (۴۱). مانند این روایت از امام صادق (ع) که فرمودند: «مَنْ أَكْرَمَ لَنَا مَالِيًّا فَبِكْرَامَةِ اللَّهِ بَدَأَ وَمَنْ أَهَانَهُ فَلَيْسَ خَطَّ اللَّهُ تَعْرُضَ» (۴۲). در روایت «الْكَرِيمُ يَغْفُو مَعَ الْقُدْرَةِ وَ يَعْدِلُ فِي [مَعَ] الْإِمْرَةِ وَ يَكْفُ إِسَاءَتَهُ وَ يَبْدُلُ إِحْسَانَهُ» «انسان صاحب کرامت و ارزشمند در حال قدرت عفو می‌کند و در امور زندگانی‌اش عدالت پیشه می‌کند، از گناهان خودداری و به دیگران کمک‌رسانی و رفتار حمایتی می‌کند» (۳۶)؛ «الْكَرِيمُ مَنْ بَدَّلَ إِحْسَانَهُ» «انسان باکرامت کسی است که به دیگران خوبی می‌بخشد» (۳۶)؛ «ثَمَرَةُ الْكَرَمِ صَلَةُ الرَّحْمِ»؛ «انسان باکرامت اهل صلوة رحم است» (۳۶) و «الْجُودُ مِنْ كَرَمِ الطَّبِيعَةِ» «بخشش از صفات انسان باکرامت است» (۲۹).

۲-۱-۲- مفهوم‌شناسی کرامت و عزت نفس در

(۴۶).

گفتنی است که ترس از فقر یکی از ترس‌های بی‌ارزش و ناپسندی است که مانع رفتار حمایتی در عرصه‌های فردی و اجتماعی می‌شود. درحالی‌که خدمتگزاری (رفتار حمایتی) با عناوین و تعبیرات گوناگونی در منابع دینی ترغیب و تشویق شده است که هر کدام به‌گونه‌ای مسئله خدمت به مردم را در ابعاد مختلف مطرح می‌سازد که در مجموع، همه جلوه‌های یک حقیقت هستند. علاوه بر اینکه کمک‌رسانی و خدمت‌رسانی به دیگران مانند صدقه و انفاق موجب ترس از فقر و احساس فقر نمی‌شود، بلکه موجب ایجاد رفتار حمایتی در ارتقای رضایت از زندگی و بیشتر شدن اموال خواهد شد. امام حسین (ع) می‌فرماید: «ان حوائج الناس الیکم من نعم الله علیکم فلا تملوا النعم»؛ «نیازهای مردم (که شما برای حل آنها اقدام می‌کنید) از جمله نعمت‌های خداوند است برای شما. از مراجعه مردم به خودتان اظهار ملالت و دل‌تنگی نکنید» (۱۵). در معنای واژه مواسات گفته شده است: مواسات (با همزه) با برادران دینی عبارت است از یاری‌رساندن به آنان با مال و جان و مانند آن در چیزهایی که به آن نیازمندند و مواسات (با او) هم در لغت به همین معنی به کار رفته است (۱۸).

۲-۴- وابسته‌نبودن به دنیا

وابسته‌نبودن به دنیا (زهد) مؤلفه دیگری است که نقش مهمی در ایجاد رفتار حمایتی و ارتقای رضایت از زندگی دارد. دل‌بستگی به دنیا انسان را دچار اشتباه‌های سیری‌ناپذیری می‌گرداند که با هیچ مقدار از دنیا سیراب نمی‌شود و به نهایت آرزوهای خود نمی‌رسد. از این‌رو، پیوسته دچار احساس فقر و نیازمندی و همچنین دچار پریشانی و آشفتگی خاطر و اشتغال فکری و روانی خواهد شد (۱۱). بنابراین، با ارائه الگوی صحیح از زندگی می‌توان از این حزن و اندوه کاهید «فَإِنَّ الزُّهْدَ فِي الدُّنْيَا رَاحَةٌ الْبَدَنِ وَ الرَّغْبَةُ فِيهِ ثَوْرُثُ الْهَمِّ وَ الْحُزْنُ» (۳۵، ۴۳). از امور مربوط به انسان، رغبت و دل‌بستگی وی است که نظام خاصی دارد. انسان به هر چه رغبت کند و دل بندد به ضد آن بی‌رغبت می‌شود و از آن دل می‌کند. آنچه مهم است این است که انسان به چه چیزی باید دل ببندد؟ از دیدگاه دین، از عوامل واکنش منفی (عدم رفتار حمایتی)، رغبت و دل‌بستگی به دنیا است. اگر رشته‌ای علاقه انسان به دنیا گره خورد، چنان وابستگی‌ای به وجود می‌آید که از یک سو، به دست آوردن و یافتن آن موجب شدت خوشحالی می‌گردد و از سوی دیگر، فقدان و از دست دادن آن موجب بی‌تابی و حسرت شدید

چه خوب چه بد- به خود او برمی‌گرداند. آیه مورد بحث، «يَلِكُ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَ لَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ» (۱۳) است. بنابراین، از نظر آموزه‌های قرآن، هر انسانی بر سر سفره خویش مهمان است و این اعمال وی است که هم شخصیت و شاکله وجودی او را می‌سازد و هم در جامعه و جهان تأثیر مثبت یا منفی به جا می‌گذارد. درمقابل، کسی که رفتار حمایتی انجام نمی‌دهد و ترک صدقات کرده و انفاقی نداشته است در هنگام مرگ و کنار رفتن پرده‌های غفلت از دیدگان قلبش می‌بیند که چگونه با ترک صدقات و انفاقات به خود ظلم روا داشته است و از خدا می‌خواهد تا برگردد و از ترک عملی که کرده است توبه کند و به صدقه و انفاق بپردازد؛ درحالی‌که زمان مرگ دیگر جایی برای بازگشت و بازسازی اعمال نیست «و از آنچه روزی شما گردانیده‌ایم انفاق کنید پیش از آنکه یکی از شما را مرگ فرا رسد و بگوید: پروردگارا چرا تا مدتی بیشتر اجل مرا به تأخیر نینداختی تا صدقه دهم و از نیکوکاران باشم، ولی هر کس اجلش فرارسد، هرگز خدا آن را به تأخیر نمی‌افکند و خدا به آنچه می‌کنید آگاه است» (۱۳).

۲-۳- نترسیدن از فقر

یکی دیگر از مؤلفه‌های رفتار حمایتی نترسیدن از فقر است. ترس واکنشی در برابر محرک‌های وحشتناک و آزاردهنده است (۶). به عبارت دیگر، ترس حالتی انفعالی و واکنشی روانی است که انسان در برابر تهدید، خطر یا ضرر از خود بروز می‌دهد. ترس به‌طور مطلق از آن نظر که به‌صورت واکنش غیرارادی در انسان ظاهر می‌شود، رفتاری غیراختیاری است و ارزشیابی نمی‌شود و به خودی خود مدح و ذمی ندارد و در شمار حالت‌های انعکاسی نظیر غم و شادی قرار می‌گیرد (۴۵). حقیقت این است که هیچ انسان عاقلی خالی از ترس نیست. همه فعالیت‌های فردی و اجتماعی او ناشی از انگیزه ترس یا امید است. بنابراین، ترس لازمه زندگی انسان به شمار می‌رود و نقش اساسی در زندگی دارد (۴۵). از این‌رو، با توجه به ترس‌های ارزشی و غیرارزشی مشخص می‌شود که در نظر ابتدایی، انفاق و بذل مال چیزی جز کم‌کردن مال نیست و این همان نظر کوتاه‌بینانه شیطان و ترسی است که از ناحیه شیطان به انسان القا شده است؛ ولی با دقت و دید وسیع واضح است که انفاق و صدقه ضامن بقای جامعه، ارتقای رضایت از زندگی و تحکیم عدالت اجتماعی و سبب کم‌کردن فاصله طبقاتی و پیشرفت همگانی است و مسلم است که با پیشرفت اجتماع، افرادی که در آن اجتماع زندگی می‌کنند نیز در رفاه و آسایش خواهند بود؛ این همان نظر واقع‌بینان الهی است

تَحْرِيمَ الْحَلَالِ وَ لَا إِضَاعَةَ الْمَالِ وَ لَكِنَّ الرَّهْدَ فِي الدُّنْيَا الرِّضَا بِالْمَقْضَاءِ وَ الصَّبْرُ عَلَى الْمَصَائِبِ وَ الْيَأْسُ عَنِ النَّاسِ» (۴۸). زهد پوشیدن لباس‌های خشن و خوردن غذاهای خشک نیست (۴۸). زهد به معنای دل‌بسته نبودن است. به همین معنا در روایات هم توجه شده است و زهد و رغبت در برابر هم به کار رفته‌اند. بنابراین، وابسته نبودن به دنیا و زهد حالتی را برای فرد به وجود می‌آورد که او را از نوسانات و تغییرات زندگی دنیا آزاد می‌کند و در سطحی فراتر قرار می‌دهد. بنابراین، این تغییرات مادی موجب نوسانات شدید روحی و روانی در وی نمی‌گردد و به همین جهت سلامت روان انسان به مخاطره نمی‌افتد. نتیجه این وضعیت دست‌یافتن به آسایش (۴۷) و کاستن از فشارهای روانی است (۴۷). نمونه عینی وابسته نبودن به دنیا، رفتار حمايتی در ارتقای رضایت از زندگی است.

می‌شود. انسان وقتی رشته دل خود را به دنیا گره زد، با نوسان‌های دنیا به شدت دچار نوسان روحی و روانی می‌گردد (۱۱). امام کاظم (ع) در زمرة سفارش‌هایی که به هشام بن حکم دارد، می‌فرماید که روزی حضرت مسیح (ع) به حواریان خود فرمود: کسی در هنگام بلا بی‌تاب‌ترین است که علاقه‌مندترین فرد به دنیا باشد (۴۶). همچنین امام علی (ع) و امام صادق (ع) نیز می‌فرمایند: «کسی که همه هم و غمش دنیا باشد و دل در آن بسته باشد، هنگام جداشدن از آن به شدت دچار حسرت می‌گردد» (۱). اگر رشته دل بستگی به دنیا قطع گردد، انسان نه در خوشایند زندگی بدمستی می‌کند و نه در ناخوشایند آن بی‌تاب می‌گردد. این همان چیزی است که در ادبیات دین به زهد شناخته می‌شود. زهد به معنای بی‌رغبتی است (۴۷) نه ترک دنیا. از این رو، در روایات تأکید شده که زهد به معنای حرام کردن حلال دنیا و ترک مال است. در این باره پیامبر خدا (ص) می‌فرماید: «لَيْسَ الرَّهْدُ فِي الدُّنْيَا

جدول ۳) روایی محتوایی مؤلفه‌ها

مؤلفه‌ها	ک									
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
کرامت نفس	۴	۴	۴	۴	۳	۴	۴	۴	۴	۴
باور به بازگشت عمل به سوی خود	۴	۴	۴	۳	۳	۳	۳	۴	۴	۴
نترسیدن از فقر	۴	۴	۳	۳	۴	۳	۴	۳	۴	۴
وابستگی نداشتن به دنیا (زهد)	۴	۴	۴	۳	۴	۳	۴	۴	۴	۴

نمره ۴= بسیار مرتبط، ۳= مرتبط، ۲= تا حدی مرتبط و ۱= غیرمرتبط

نفس، باور به بازگشت عمل به سوی خود، نترسیدن از فقر و وابسته نبودن به دنیا به دست آمد و به تأیید کارشناسان رسید. همان‌طور که گذشت، از دیدگاه قرآن و روایات کسی رفتار حمايتی دارد که سعادت اخروی را بر زندگی زودگذر دنیا ترجیح دهد و امور دنیا او را به خود مشغول ندارد. کسی که دنیا را بر آخرت ترجیح دهد، سفیه است. این باور لوازمی دارد که در همه ابعاد وجودی انسان خود را نشان می‌دهد. زیرا با اینکه انسان اختیار دارد و اهداف زندگی خود را با اختیار انتخاب می‌کند، عالم طبق قوانین خاصی اداره می‌شود و نتیجه انتخاب‌ها و اعمال انسان در چهارچوب آن قواعد به وی داده می‌شود. برای نمونه کسی که در ارتفاع بلندی قرار دارد مختار است خود را از آن ارتفاع به پایین پرتاب کند یا خیر؛ اما نتیجه عمل را قوانین فیزیکی مشخص می‌کند و فرد نقشی در آن ندارد. در زمینه امور غیرمادی نیز چنین است. انسان با اختیار خود اعمالی را انجام می‌دهد؛ ولی نتیجه عمل به دست

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به پرسش پژوهش، معادل رفتار حمايتی در منابع اسلامی از نظر ده کارشناس دینی و روان‌شناسی تأیید شد. واژه رفتار حمايتی از میان واژگان مترادف دینی آن همچون اغاثه‌الملهوف، ایتار، صلۀ رحم، تواصل، اعانه‌المظلوم، احسان، تنفیس و تفرج عن المکروب، قضاء حاجه المؤمن، هبه، اصلاح ذات‌البین، انفاق، صدقه، سخاوت، امانت‌داری، امر به معروف و نهی از منکر، وقف، عیادت مریض، قرض، توجه به ایتم و عاریه که با مفهوم رفتار حمايتی مرتبط هستند، گردآوری شد. مفهوم‌شناسی برای رفتار حمايتی از عناصر لغوی و اصطلاحی در منابع اسلامی، مشاهده می‌شود. با توجه به پرسش دوم پژوهش، بعد از معادل‌یابی واژه هم‌تراز رفتار حمايتی در منابع اسلامی، در مفهوم‌شناسی رفتار حمايتی مؤلفه‌های کرامت

قدردانی

پژوهشگران از معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی قم و مؤسسه علمی پژوهشی امام خمینی (ره) و تمام کسانی که آنان را در این مطالعه یاری نموده‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش مستخرج از طرح تحقیقاتی با عنوان «طراحی بسته آموزشی رفتار حمایتی در ارتقای رضایت از زندگی بر اساس منابع اسلامی» است که کمیته اخلاق در پژوهش مؤسسه علمی پژوهشی امام خمینی (ره) و دانشگاه معارف اسلامی آن را تأیید کرده‌اند.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی مؤلفان انجام شده است.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

نگارش مقاله: مؤلف اول و استخراج و تأیید اطلاعات مرتبط با بحث و همکاری در پژوهش: مؤلفان دوم و سوم.

References

1. Ibn-e Babewayh (Sadooq) M. al-Khisal. Editor , Ali-Akbar Ghaffari. Qom: Jameah Modarresin Publication; 1983. (Full Text in Persian)
2. Keyes CL. The mental health continuum: From languishing to flourishing in life. Journal of health and social behavior. 2002;207-22.
3. Weber M, Harzer C, Huebner ES, Hills KJ. Measures of life satisfaction across the lifespan. Measures of personality and social psychological constructs: Elsevier; 2015. p. 101-30.
4. Kajbaf MB. Rabete-ye Sabk-e Islami ba Shadkami va Rezayat az Zendegi. Seday-e Joomhoori-e Islami-e Iran. 2013;11(70). (Full Text in Persian)
5. Chow HP. Psychological well-being and scholastic achievement among university students in a Canadian

انسان نیست؛ از این‌رو، انسان حمایتگر به دنبال انتخاب اعمالی است که لذت بیشتری از نوع دوستی کسب کند. درد و رنج و همچنین لذت در آخرت ابدی است و انسان حمایتگر لذت زودگذر را بر رنج ابدی ترجیح نمی‌دهد. برای سنجش رفتار حمایتی نیاز به مؤلفه‌هایی است. برای استخراج مؤلفه‌ها باید ابعاد آن مشخص شود. بنابراین، فرد حمایتگر شخصیتی کریم، وجهی رقیق و حالتی باوقار دارد؛ از این‌رو هنگام مواجهه با مواضع خدمت‌رسانی و اینکه وقتی خود را در حضور ناظر محترم می‌بیند، باور به بازگشت عمل به سوی خود در جان و روانش دگرگون می‌شود و از آنجایی که ایمان به معاد و نترسیدن از فقر و وابسته‌نبودن به دنیا در او غلیان می‌کند، دست به رفتار حمایتی می‌زند و این اقدام موجب ارتقای رضایت از زندگی او خواهد شد.

محدودیت‌های پژوهش

مؤلفان در نگارش مقاله با محدودیت خاصی مواجه نبودند.

پیشنهاد‌های پژوهش

با توجه به جایگاه کلیدی رفتار حمایتی در سلامت جسمی و روانی آحاد جامعه و به‌منظور تداوم این نوع پژوهش‌ها موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ۱) ساخت پرسش‌نامه رفتار حمایتی؛
- ۲) اجرای بسته آموزشی رفتار حمایتی در ارتقای رضایت از زندگی بر اساس منابع اسلامی؛
- ۳) فهرست کردن رفتارهای حمایتی بر اساس منابع اهل سنت و بررسی تطبیقی آن با منابع شیعی؛
- ۴) ارائه شیوه‌های (فنون) تربیتی پیشوایان دینی در انتقال این رفتارها به فرزندان خود و مردم؛
- ۵) استخراج راه‌ها و فنون علمی و عملی برای ایجاد یا تقویت رفتارهای حمایتی در افراد؛
- ۶) اجرای بسته رفتار حمایتی در ارتقای رضایت از زندگی در جوامع و تحلیل دقیق‌تر نتایج در بخش اعتبار بسته آموزشی؛
- ۷) استخراج عوامل فردی، اجتماعی و ساختاری که موجب انحراف از مؤلفه‌های رفتار حمایتی می‌شود؛
- ۸) سنجش رفتار حمایتی قشرهای جامعه و در صورت انحراف از رفتارهای حمایتگرانه آن قشرها، بررسی راهکارهای بهبود رفتارهای حمایتی.

- Prairie City. *Social Psychology of Education*. 2007; 10:483-93.
6. Akhavan Alizadeh E. Tars va Rahhay-e Moghabeleh ba An. *Tarbiat*. 1996 (108):26-8. (Full Text in Persian)
7. Salarifar MR. *Social psychology: in the light of islamic resources*. Tehran: Samt; 2017. (Full Text in Persian)
8. Azarbaeijani M. *Social psychology the islamic perspective*. Tehran: Samt; 2004. (Full Text in Persian)
9. Baron RA. *Sociel Psychologys*. Translated by Karimi, Yoosef. 2ed. Tehran: Ravan;2009. (Full Text in Persian)
10. Salarifar MR. *Behdasht-e Ravani ba Negaresh be Manabe'-e Islami*. 2ed. Qom: Pazuheshgah-e Howzeh va Daneshgah (Samt); 2011. (Full Text in Persian)
11. Pasandideh A. *Hadith-oriented study of ethics*. 2 ed. Tehran: Samt; 2010. (Full Text in Persian)
12. Shakoori A. *A Study of Helping Behaviors and Explaining the Factors Affecting their Development*. *Social Welfare*. 2005;5(18):357-86. (Full Text in Persian)
13. *The Holy Quran*. Translated by Elahi Qomshei, M. Tehran: Amir Kabir Publications; 1988.
14. Horr-e Ameli M. *Vasail al-Shiah*. Qom: al-Albeit Institute; 1988. (Full Text in Persian)
15. Majlesi MB. *Biḥār al-'anwār al-jāmi'at li-durar 'akhbār al-'A'immat al-'Athār*. Beirut: al-Vafa Institute; 1982. (Full Text in Arabic)
16. Seyyed Razi M, Compiler. *Nahj ol-Balagha*. Translate by: Dashti, M. Qom: Mashhoor; 2006. (Full Text in Persian)
17. Koleini MY. *Alkafi*. 4 ed. Tehran: Dar-Al-Kotob Al-Islamiyah; 1986. (Full Text in Persian)
18. Koleini MIY. *Ousool-e Kafi*. Reasercher By al-Ghafari, A.A. 1 ed. Beirut: Dar al-Sab va Dar al-Taarof; 1986. (Full Text in Arabic)
19. Ahmadi Muhammad-Abadi MR, Mirdirikvandi R, Hassani M. *Raftar-e Hemayati va Shivehay-e An az Negah-e Quran va Ravanshenasi*. *Marrefat*. 2020; 29(8): 67-78. (Full Text in Persian)
20. Aboolghasemi A. *Ravanshenasi dar Ejtema'*. Ardebil: Rahrov-e Danesh; 2005. (Full Text in Persian)
21. Gholi Zavareh Ghomeishi GR. *Isar*. Qom: Mah-e Din; 2003. (Full Text in Persian)
22. Al-Feghi MK. *Khalgh al-Isar: Menbar al-Islam*; 1982. (Full Text in Persian)
23. Rahimi M, Soleimani S. *Apology and forgiveness role in the sustainability of public life*. *Ethical Research*. 2017;7(2):81. (Full Text in Persian)
24. Shojaei MS, Janbozorgi M, Asgari A, Gharavirad SM, Pasandideh A. *The Application of Semantic Fields Theory in the Vocabulary Studies of Personality Structure based on the Islamic Sources*. *Studies in Islam and Psychology*. 2015;8(15):7-38. (Full Text in Persian)
25. Shabani H. *Maharathay-e Amoozeshi va Parvareshi*. Tehran: Samt; 2001. (Full Text in Persian)
26. Samad Z, Bazargan A, Hejazi E. *Raveshhay-e Tahghigh dar Oloom-e Raftari*. Tehran: Agah; 2008. (Full Text in Persian)
27. Hassanzadeh Rangi N, Allahyari T, Khosravi Y, Zaeri F, Saremi M. *Development of an Occupational Cognitive Failure Questionnaire (OCFQ): Evaluation validity and reliability*. *Iran Occupational Health Journal*. 2012;9(1):29-40. (Full Text in Persian)
28. Biabangard E. *Raveshhay-e Tahghigh dar Ravanshenasi va Oloom-e Tarbiati*. 6 ed. Tehran: Dowran; 2011. (Full Text in Persian)
29. Hoseini Zobeidi Vasti M. *Taj ol-Aroos men Javahir ol-Qamoos*. Beirut: Dar ol-Fekr lel-Teba'at va al-Nashr va al-Tooza; 1994. Vol 11.P 123. (Full Text in Persian)
30. Ibn-e Asir-e Jazari M. *al-Nehaayat fi Gharib al-Hadith va al-Asar*. Qom: Esmailiyan; 1989. (Full Text in Persian)
31. Ibn-e Faris A. *Mo'jam al-Maghaees al-Loghah*. 1 ed. Qom: Markaz-e al-Nashr; 1983. (Full Text in Persian)
32. Farahidi Kh. *Kitab al-Ain*. Researcher by Makhzumi Mehdi, Samaraei Ibrahim. Qom: Hijrat. (Full Text in Persian)
33. Azhari M. *Tahzib al-Loghat*. Beirut: Dar al-Ehya al-Torath al-Arabiat; 2000. (Full Text in Arabic)
34. Heidari M. *Barresi-e Tajrobi-e Tahavol-e Iman be Khoda dar Gostareh-e Senni-e 7 ta 17 Salegi*. Qom: Moasseseh Pazuheshi-e Imam Khomeini; 2016. (Full Text in Persian)
35. Varam M. *Majmooh Varam, Adab va Akhlagh dar Islam*. Translated By Ataei, M.R. Mashhad: Astan-e Qods-e Razavi; 1990. (Full Text in Persian)
36. Tamimi Amedi A. *Ghorar al-Hikam va Dorar al-Kalim*. Qom: Dar al-Ketab al-Islami; 1989. (Full Text in Persian)
37. Laysi Vaseti A. *Oyoon al-Hikam va al-Mavaez*. Qom: al-Hadith; 1957. (Full Text in Persian)
38. Feiz-e Kashani M. *al-Vafi*. Esfahan: Atr-e Etrat; 2008. (Full Text in Persian)
39. Bahrani SH. *al-Bohran fi Tafsir al-Qur'an*. Beirut: Moasseh al-Vafa; 1982. (Full Text in Arabic)
40. Ibn-e Manzoor M. *lisan al-Arab*. 3 ed. Beirut: Dar al-Ehya al-Torath al-Arabiah; 1993. (Full Text in Arabic)

41. Mostafavi H. al-Tahghigh fi Kalamat al-Qur'an al-Karim. Tehran: Vezarat-e Farhang va Ershad-e Islami; 2007. (Full Text in Persian)
42. Tabarsi F. Majma' al-Bayan fi-Tafsir al-Qur'an. Beirut: Dar-al-Marefat; 1987. (Full Text in Arabic)
43. Bedar L. Ravanshensi-e Ejtemaei. Translated Ganji, H. Tehran: Savalan; 2001. (Full Text in Persian)
44. Mohammadi Reyshahri M. Mizan al-Hikmah. Qom: Dar al-Hadith; 1993. (Full Text in Persian)
45. Mesbah Yazdi MT. Akhlagh va Erfan-e Islami. Ma'refat. 2008 (128). (Full Text in Persian)

46. Makarem Shirazi N. Tafsir-e Nemooneh. Qom: Dar al-Kotob al-Islamiah; 2012. (Full Text in Persian)
47. Arian H, Jahanpanah MA. The Factors Affecting on Human Will and its Strengthening in Order to Perform Righteous Acts from the Viewpoint of the Quran. Marifat. 2019;28(2):77-86. (Full Text in Persian)
48. Nori M. Mostadrek al-Vasail. Qom: Al-Albeyt Publication; 1987. (Full Text in Persian)

